

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства
щодо визначення стратегічних та пріоритетних галузей,
напрямів, секторів економіки*

***Анотація.** В аналітичній записці проаналізовано законодавство України та інших держав (США, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії, Індії, Південної Кореї, Японії та Китаю) щодо визначення стратегічних та пріоритетних галузей, напрямів, секторів економіки. Наведено перелік секторів, напрямів та галузей економіки України, які мають потенціал для найбільшого росту та впливу на ВВП у період поствоєнного відновлення.*

Вступ. У законодавстві України відсутні визначення термінів «стратегічна галузь» та «пріоритетна галузь».

До 2022 року діяв Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», який містив визначення поняття «пріоритетна галузь». Такими визнавалися галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, які реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення нових робочих місць. Перелік пріоритетних галузей затверджувався Кабінетом Міністрів України¹.

У листопаді 2020 року Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром) підготувало проект постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання розвитку промислового комплексу України», де визначало поняття та перелік 17 стратегічних галузей промисловості. Стратегічними галузями було запропоновано вважати «стратегічно важливі для економіки і безпеки держави сфери економічної діяльності, об'єктивно відокремлені частини промисловості, об'єднуючі підприємства, що забезпечують повний життєвий цикл однорідної, специфічної продукції, робіт або послуг за типовими технологіями і які мають спільне обмежене коло споживачів, що об'єднують суб'єктів господарювання різних форм власності, перелік та підпорядкування яких затверджується рішенням Кабінету Міністрів України»². Однак цей проект так і не було прийнято.

Мінстратегпром було підготовлено проект Закону України «Про державну промислову політику»³, де визначено стратегічні галузі промисловості, які мають вирішальний вплив для забезпечення державою військової, економічної,

¹ Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: розпорядження КМУ від 14.08.2013 р. № 843-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80#Text>

² Проект Постанови Кабінету Міністрів України про перелік стратегічно важливих галузей промисловості вийшла на завершальний етап. URL: <https://mspu.gov.ua/news/pidgotovka-postanovi-kabminu-pro-perelik-strategichno-vazhlih-galuzej-promislovosti-vijshla-na-zavershalnij-etap>

³ Про державну промислову політику: проект Закону України. URL: <https://mspu.gov.ua/storage/app/sites/17/NPA/8-zu-pro-derzhavnu-promislovu-politiku-red-280421.docx>

продовольчої і екологічної безпеки держави, забезпечують сталий розвиток суспільства та державний суверенітет.

Законопроектом також було передбачено «галузевий пріоритет промислової політики», який включав:

наукоємні машинобудівні виробництва (авіаційна та ракетно-космічна галузь, суднобудування, сільськогосподарське машинобудування, енергетичне і транспортне машинобудування, високотехнологічне обладнання для добувної та металургійної промисловості);

приладобудування (високотехнологічні прилади і системи широкого функціонального та галузевого призначення, зокрема для розвитку житлово-комунальної та соціальної сфер);

оборонно-промисловий комплекс (виробництво сучасних видів озброєння та військової техніки);

виробництво екологічно і біологічно чистих харчових продуктів;

видобуток паливно-енергетичних корисних копалин та новітні види виробництв із їх комплексного використання та переробки;

виробництво електроенергії, у тому числі на основі відтворювальних і нетрадиційних ресурсних джерел;

базові переробні виробництва (металургія, хімія та нафтохімія тощо);

розбудова нових потужностей в інтересах імпортозаміщення.

Однак проект Закону так і не було внесено на розгляд Верховної Ради України.

На теперішній час чітке визначення поняття «стратегічна галузь промисловості» містить тільки Порядок формування і ведення Державного реєстру імпортозаміщення та кооперації у стратегічних галузях промисловості⁴, і це визначення зводиться до переліку відповідних галузей. Згідно з названим Порядком, стратегічні галузі промисловості – оборонно-промисловий комплекс, авіаційна, космічна, машинобудівна (зокрема суднобудівна), металургійна, хімічна галузі. Очевидно, що цей перелік є неповним, оскільки стосується виключно промисловості та, по суті, сфери регулювання Мінстратегпрому.

У науковому просторі у сучасному розумінні під «пріоритетною галуззю» розуміють напрями, які мають першочергове значення для національної економіки держави як у поточному, так і у довгостроковому періоді, які є головними інвесторами в передові технології і формують технологічну парадигму суспільства, мають первинне значення для досягнення поточних і перспективних цілей соціально-економічного і науково-технічного розвитку. Визначення пріоритетних галузей економіки здійснюється на основі моделі економічного розвитку держави: для ресурсо-орієнтованої моделі пріоритетними є видобувні та галузі первинної переробки; для експортно-орієнтованої – галузі, підприємства яких є конкурентоспроможними на зовнішніх ринках; для імпортозаміщення –

⁴ Порядок формування і ведення Державного реєстру імпортозаміщення та кооперації у стратегічних галузях промисловості: постанова КМУ від 30.01.2019 р. № 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2019-%D0%BF#Text>

галузі, підприємства яких виробляють продукцію, аналогічну тій, що імпортується; для інноваційно-орієнтованої – галузі, що використовують інноваційні технології або виробляють інноваційну продукцію тощо. Однією з головних ознак пріоритетної галузі є те, що її розвиткові держава надає перевагу, враховуючи її роль і важливість для економіки держави. Визначення пріоритетів дозволяє знайти ефективний спосіб концентрації обмежених фінансових ресурсів на стратегічно важливих напрямках, розвиток яких сприятиме прискоренню темпів економічного та соціального зростання.

На нашу думку, пріоритетність тієї чи іншої галузі найперше проявляється у її значній державній підтримці, у тому числі у довгостроковій перспективі, а також у довгостроковості планування її розвитку. Наприклад, стаття 2 Закону України «Про державні цільові програми» передбачає, що метою розроблення державних цільових програм є сприяння, зокрема реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки. Водночас пункт 13 частини першої статті 87 Бюджетного кодексу України до видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, відносить державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки. Щодо виокремлення стратегічних, пріоритетних галузей, напрямів, секторів, пропонується зосередити увагу на тих, що демонструють найбільший економічний ефект.

З метою спрощення сприйняття стратегічні та пріоритетні галузі, напрями, сектори далі іменуються «пріоритетні галузі» (там, де вони безпосередньо актами не визначені як «стратегічні»).

Основна частина.

1. Перелік документів, якими регулюються пріоритетні галузі економіки у США, Німеччині, Великій Британії, Франції, Італії, Індії, Південній Кореї, Японії та Китаї.

Найперше слід зазначити, що більшість держав світу у період до та після пандемії коронавірусу COVID-19 були змушені переглянути свої пріоритети в економічній сфері, а також затвердити (прийняти) програми економічної стабілізації та відновлення. Відтак дані програми залишаються частиною законодавства, що визначає, у тому числі, стратегічні напрями державної підтримки економіки. По-друге, низка стратегій або довгострокових планів спрямована на реалізацію міжнародних договорів, наприклад, Цілей сталого розвитку на період до 2030 року або Паризької угоди⁵, які у тому числі визначають напрями економічного розвитку. Зазначені документи не можна залишати поза увагою, особливо враховуючи, що під їх реалізацію закладено значні кошти, що виділяються на модернізацію виробництва та створення додаткових робочих місць.

У *Сполучених Штатах Америки (США)* відсутній закон, що чітко визначає пріоритетні галузі економіки. Зважаючи на особливості політичної

⁵ Паризька угода. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text

системи, пріоритетні галузі визначаються виходячи з ідеології та програми правлячої політичної сили. Однак існує широкий спектр критично важливих галузей, у тому числі таких вузькоспеціалізованих як оборонна промисловість, в яких США постійно прагне утримувати лідерство. Як зазначає Управління промислової політики Міністерства оборони США, у воєнно-промисловому комплексі (ВПК) пріоритетами є, зокрема передові матеріали, дрони, автоматизовані системи, штучний інтелект, квантові обчислення, біотехнології, системи зберігання енергії, лазери, оптичне обладнання, космічні технології, верстати, суднобудування і передові бездротові системи⁶. Стабільно підтримується державою сільське господарство і харчова промисловість⁷. Законами «Купуй американське» та «Будуй Америку, купуй Америку»⁸ підтримується національні виробництва чавуну та сталі і виробів із них.

У січні 2021 року Рада національної безпеки Білого дому та Національна економічна рада наголосили, що для забезпечення національної безпеки США потрібна нова промислова стратегія, яка б ефективно сприяла підвищенню конкурентоспроможності ключових американських галузей на світових ринках. 24 лютого 2021 року Президент США видав указ № 14017 «Про американські ланцюги постачання»⁹, спрямований на посилення стійкості, безпеки та сталості американських ланцюгів постачання шляхом визначення і оцінки потенційні ризиків у ланцюгах поставок та розробки стратегії їх пом'якшення або подолання. Метою цього указу є мінімізація збоїв у ланцюгах постачання усередині США та за кордоном.

З метою втілення у життя нової промислової стратегії було прийнято такі законодавчі акти:

Закон США про інновації та конкуренцію від 2021 року¹⁰, прийнятий з метою зміцнення лідерства США у таких важливих галузях, як штучний інтелект, високопродуктивні обчислення та сучасне виробництво;

Закон про інвестиції в інфраструктуру та робочі місця, також відомий як Двопартійний закон про інфраструктуру від 2021 року¹¹, який передбачає інвестування у створення стійкої внутрішньої транспортної інфраструктури;

Закон про науку та технології від 2022 року¹², який передбачає історичні інвестиції для збільшення виробництва напівпровідників американського

⁶ Information Technology & Innovation Foundation. Computer Chips vs. Potato Chips: The Case for a U.S. Strategic-Industry Policy. URL: https://itif.org/publications/2022/01/03/computer-chips-vs-potato-chips-case-us-strategic-industry-policy/#_edn7

⁷ Agricultural Law in the United States: Overview. URL: <https://content.next.westlaw.com/practical-law/document/Id085b5fddd411e498db8b09b4f043e0/Agricultural-Law-in-the-United-States-Overview?viewType=FullText&transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29>

⁸ Build America, Buy America Act. URL: <https://www.whitehouse.gov/omb/management/made-in-america/build-america-buy-america-act-federal-financial-assistance/>

⁹ Executive Order on America's Supply Chains. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/02/24/executive-order-on-americas-supply-chains/>

¹⁰ United States Innovation and Competition Act of 2021. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1260>

¹¹ A Guidebook to the Bipartisan Infrastructure Law. URL: <https://www.whitehouse.gov/build/guidebook/>

¹² Chips and Science Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/4346/text/>

виробництва, усунення вразливостей ланцюгів постачання, для виробництва більшої кількості товарів у США, відродження наукових досліджень і технологічного лідерства США, а також зміцнення економічної та національної безпеки;

Закон про зниження податкового тиску від 2022 року¹³, спрямований на побудову «економіки чистої енергії» шляхом підтримки вітчизняного виробництва електромобілів, сонячних панелей та інших товарів для скорочення викидів вуглецю;

Закон про бюджетні асигнування на потреби національної оборони на 2023 фінансовий рік¹⁴.

Прийняті закони, зокрема Двопартійний закон про інфраструктуру, Закон про науку та технології, Закон про зниження податкового тиску передбачають здійснення значних державних інвестицій у низку галузей, від чистої енергії до використання напівпровідників і широкосмугового зв'язку.

Нова американська промислова стратегія передбачає державні інвестиції у ключові галузі, які є фундаментальними для економічного зростання. Ці інвестиції допомагають прискорювати та формувати стрімкі інновації, а також стимулюють приватні інвестиції та ринкову конкуренцію. При цьому умовно ці галузі можна згрупувати у такі сфери: транспортна інфраструктура; технологічні інновації; чиста енергетика¹⁵. На розбудову чистої енергетики і, водночас, на державну підтримку американського виробника, спрямовано й Закон про зниження інфляції¹⁶.

Промисловість *Німеччини* характеризується великою різноманітністю. Окрім кількох великих компаній, 90% компаній у виробничому секторі – це малі та середні підприємства, які керуються давніми сімейними традиціями і часто тримаються на світовому ринку як приховані лідери. Промисловість також є частиною соціальної та культурної ідентичності Німеччини і глибоко вписана у спосіб життя та трудові біографії, що також відображається у культурі спільного визначення та соціального партнерства. На додаток до цих особливостей, дві інші структурні характеристики є центральними для німецької промисловості: по-перше, мають велике значення міжнародних зв'язків у створенні доданої вартості; по-друге, мають високу інноваційну активність, що відображається, наприклад, у високій частці витрат на дослідження та розробки (R&D).

Німеччина є одним із міжнародних лідерів за кількістю патентних заявок.

У 2021 році Німеччина встановила 17 глобальних цілей сталого розвитку у документі під назвою «Німецька стратегія сталого розвитку» (Deutschen

¹³ Inflation Reduction Act Guidebook. URL: <https://www.whitehouse.gov/cleanenergy/inflation-reduction-act-guidebook/>

¹⁴ National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2023. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/7900>

¹⁵ Remarks on Executing a Modern American Industrial Strategy by NEC Director Brian Deese. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/10/13/remarks-on-executing-a-modern-american-industrial-strategy-by-nec-director-brian-deese/>

¹⁶ Inflation Reduction Act. URL: <https://www.whitehouse.gov/cleanenergy/inflation-reduction-act-guidebook/>

Nachhaltigkeitsstrategie)¹⁷. Вона наслідує Порядок денний сталого розвитку ООН на період до 2030 року. Для досягнення цих цілей за кожним міністерством закріплено окремі сфери (напрями) відповідальності. На Федеральне міністерство економіки та захисту клімату Німеччини (BMWK) покладено основну відповідальність за реалізацію таких Цілей сталого розвитку як «Доступна та чиста енергія», «Гідна праця та економічне зростання», «Дії щодо зміни клімату».

У жовтні 2023 року BMWK опублікувало нову промислову стратегію під назвою «Промислова політика на переломному етапі: Забезпечення промислового розташування, відновлення процвітання, зміцнення економічної безпеки»¹⁸. Стратегія містить всебічне обґрунтування промислової політики німецького Уряду у ключових сферах і визначає додаткові сфери, в яких необхідно вжити заходів. Стратегія базується на чіткому керівному принципі: Німеччина повинна залишатися сильним промисловим центром, що включає базові галузі, у часи потрясінь і у той же час стати важливим місцем для майбутніх галузей промисловості – від напівпровідників до трансформаційних технологій. Окрім переходу до кліматичної нейтральності та пов'язаного з цим відновлення процвітання і розподілу багатства, стратегія також спрямована на зміцнення німецької та європейської економічної безпеки в умовах переломного моменту і кліматичної кризи¹⁹.

Для досягнення цих цілей промислова стратегія визначає конкретні стратегічні підходи, якими керуватиметься BMWK у своїй промисловій політиці. Перш за все, стратегія дотримується європейської орієнтації і розглядає ЄС як основу для дій у сфері промислової політики у Німеччині. Позиція Німеччини щодо економічної безпеки також включає загальноєвропейський контекст. Наприклад, якщо в Іспанії, Словенії чи Естонії вже є достатні виробничі потужності для критично важливого виробництва, то не потрібно дублювати їх у Німеччині за допомогою державної підтримки. І якщо, приміром, німецькі та французькі компанії спільно будують завод з виробництва акумуляторів на півночі Франції, то це не тільки вираз тісної дружби між державами, а й величезний внесок в економічну безпеку Європи в цілому.

Промислова стратегія вбачає подальший основний елемент стратегічного підходу німецької промислової політики на межі десятиліть. Тому основна увага у промисловій політиці BMWK зосереджена на трансформації політики пропозиції²⁰. Трансформаційна політика пропозиції включає такі пріоритети:

¹⁷ Deutschen Nachhaltigkeitsstrategie. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/nachhaltigkeitspolitik/deutsche-nachhaltigkeitsstrategie-318846>

¹⁸ Industriepolitik in der Zeitenwende: Industriestandort sichern, Wohlstand erneuern, Wirtschaftssicherheit stärken. URL: https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Publikationen/Industrie/industriepolitik-in-der-zeitenwende.pdf?__blob=publicationFile&v=12
https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Publikationen/Industrie/industriepolitik-in-der-zeitenwende.pdf?__blob=publicationFile&v=12

¹⁹ Neue Industriestrategie: Industriepolitik in der Zeitenwende. URL: <https://www.bmwk.de/Navigation/DE/Schlaglichter-der-Wirtschaftspolitik/schlaglichter-onlineausgabe.html>

²⁰ Peter Bofinger: Grundzüge der Volkswirtschaftslehre: Eine Einführung in die Wissenschaft von Märkten. München 2019, S. 337; Harris, Jonathan M., Nelson, Julie A., Roach, Brian., Torras, Mariano. Principles of economics in context. London. S. 286.

- розширення енергопостачання у формі значно прискореного розвитку відновлюваних джерел енергії та мереж, розбудова водневої інфраструктури та промисловості, забезпечення конкурентних цін на електроенергію;
- збільшення інвестицій у громадську інфраструктуру;
- прискорення процесів планування та узгодження, діджиталізація адміністрування, скорочення бюрократії;
- цільова імміграція кваліфікованої робочої сили, підвищення кваліфікації і можливості подальшого навчання;
- запровадження цільових податкових стимулів для корпоративних інвестицій.

З огляду на ряд причин (глобальні та внутрішні виклики), які визначаються у Новій промисловій стратегії Німеччини, передбачається також розвиток фінансових інструментів, спрямованих на підтримку стратегії, з урахуванням при цьому правил ЄС.

У Німеччині Уряд спрямовує зусилля на три ключові напрями діяльності:

1. Зміцнення того, що робить Німеччину конкурентоспроможною: вживається низка горизонтальних заходів для забезпечення та посилення конкурентоспроможності промислових територій. Заходи спрямовуються на: модернізацію інфраструктури; надійне енергопостачання та конкурентоспроможні ціни на енергоносії; пришвидшення отримання дозволів; сприяння інноваціям та передовим технологіям; посилення цифрової трансформації («Індустрія 4.0»); стимулювання та фінансування інвестицій; зміцнення внутрішнього ринку ЄС.

2. Зміцнення економічної безпеки шляхом диверсифікації торговельних відносин. Уряд Німеччини розширив свою програму гарантування незв'язаних фінансових кредитів (UFK) для фінансування сировинних проектів за кордоном. На додаток до проектів у сфері чистої сировини так звані кліматичні UFK тепер можуть також підтримувати проекти з виробництва первинних або перероблених продуктів (наприклад, акумуляторних батарей, водню та його похідних) і таким чином сприяти постачанню цих продуктів, які є важливими для німецької промисловості.

3. Оновлення того, що робить Німеччину сильною. Перехід до кліматичної нейтральності вимагає оновлення промислової бази, яка робила Німеччину сильною до цього часу. Центральним компонентом цього є повний перехід на кліматично нейтральні методи виробництва в усіх секторах. З цією метою створено чітку нормативно-правову базу у Німеччині та Європі за допомогою торгівлі квотами на викиди, та регулювання у сфері роботи з відходами, а також комплексних програм державної підтримки. Ключовим інструментом тут є програма фінансування кліматичних контрактів (KSV), яку перезапустив Уряд Німеччини.

Німецька промислова стратегія охоплює низку вже діючих галузевих стратегій та ініціатив. Наприклад, BMWK фінансує розвиток міжгалузевої цифрової екосистеми для обміну даними для промисловості до 150 млн євро. Метою цієї програми фінансування є просування співпраці на основі даних між

промисловими компаніями і таким чином зробити внесок у більш конкурентоспроможну та сталу галузь. Зацікавлені консорціуми тепер можуть подати заявку на фінансування та представити плани своїх проєктів.

У 2021 році у **Великій Британії** відмовилися від планів сформулювати всеохоплюючу промислову стратегію і замість цього почали створювати низку галузевих стратегій, покликаних підвищити глобальну конкурентоспроможність держави у галузі науки і технологій. Уряд, здавалося, був готовий опублікувати переглянута стратегію у 2021 році, але потім вирішив відмовитися від цього процесу²¹. Це пояснювалося тим, що у 2021 році Велика Британія опинилася в іншій економічній ситуації, ніж у 2017 році, коли було запущено Національну промислову стратегію, і що настав час «відійти від бренду промислової стратегії».

Бюджет, представлений Урядом у березні 2023 року, спрямований на інвестиції та зміни у політиці, що покликані закріпити існуючі переваги Великої Британії у цифровій сфері та екологічно чистій енергетиці. Однак через фіскальні обмеження Уряд більше зосереджений на стимулюванні приватних інвестицій, ніж на збільшенні державної підтримки наукових досліджень і розробок²². У листопаді 2023 року Прем'єр-міністр Великої Британії заявив, що провідні світові інвестори вклали 29,5 млрд фунтів стерлінгів у нові проєкти та капітал Великої Британії (10 млрд IFM Investors (Австралія), 7 млрд Iberdrola (Іспанія), 5 млрд Aware Super (Австралія), 2,5 млрд Microsoft (США), 1,5 млрд Partners Group (Швейцарія), по 1 млрд BioNTech SE (Німеччина), Yondr (Нідерланди), Ellison Institute of Technology), що втричі перевищує суму, зібрану на Глобальному інвестиційному саміті у 2021 році²³, одночасно значно перевищує заплановані у бюджеті видатки (23,4 млрд фунтів стерлінгів (29,3 млрд доларів США)).

Також очікується, що підтримка стратегічних галузей промисловості Великої Британії покращиться завдяки тому, що 27 лютого 2023 року Європейський Союз та Велика Британія погодили Віндзорські рамки²⁴, які вирішили довготривалу суперечку щодо економічних правил у Північній Ірландії, додавши при цьому стабільності торговельним відносинам. Уряд Великої Британії започаткував нову науково-технологічну рамкову програму 6 березня, а 13 березня прийняв оновлену стратегію національної безпеки «Оновлений Інтегрований огляд 2023»²⁵ (Integrated Review Refresh).

²¹ У 2023 році Департамент бізнесу, енергетики та промислової стратегії був розділений на Департамент бізнесу та торгівлі (DBT), Департамент енергетичної безпеки та Net Zero (DESNZ) і Департамент науки, інновацій та технологій (DSIT). URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-business-energy-and-industrial-strategy>

²² The United Kingdom's policy on strategic industries. URL: <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2023/the-united-kingdoms-policy-on-strategic-industries/>

²³ Prime Minister unveils £29.5bn of investment at historic Global Investment Summit. URL: <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-unveils-295bn-of-investment-at-historic-global-investment-summit>

²⁴ Windsor Political Declaration by the European Commission and the Government of the United Kingdom. URL: https://commission.europa.eu/publications/windsor-political-declaration-european-commission-and-government-united-kingdom_en

²⁵ Policy paper. Integrated Review Refresh 2023: Responding to a more contested and volatile world. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/integrated-review-refresh-2023-responding-to-a-more-contested-and-volatile-world>

Останні два документи пропонують чітке формулювання філософії Уряду Великої Британії щодо пріоритетних галузей, яка базується на триєдності «володіння-співпраця-доступ»(own-collaborate-access). Тобто замість того, щоб намагатися розбудувати внутрішній потенціал у всіх відповідних галузях, стратегія Великої Британії полягає у тому, щоб зосередитися на «володінні» (або лідерстві) галузями, в яких вона має відносну силу; співпрацювати з країнами-партнерами, де британська промисловість може зробити певний внесок, але не бути лідером; а також забезпечити доступ до технологій, які вона не вироблятиме всередині держави.

Тепер Уряд Великої Британії намагається фінансувати пріоритети, описані у бюджеті 2023 року, та Рамкову програму з науки і технологій²⁶, одночасно вирішуючи як найкраще реагувати на нові закони США (Закон про зниження інфляції (IRA) та Закон про науку і технології (CHIPS)) і в ЄС (Промисловий план «Зелена угода» та Закон про європейські мікросхеми), які субсидують американські та європейські стратегічні галузі промисловості.

У Рамковій програмі з науки і технологій Великої Британії²⁷ запропоновано використовувати надійний і повторюваний підхід, щоб визначити технології, які є найбільш критичними. Було оцінено понад 50 технологій за 8 критеріями: стійке середовище; здоров'я та наука про життя; цифрова економіка; національна безпека і оборона; міжнародна співпраця; фундаментальний та ринковий потенціали; загрози та стійкість. На основі цього підходу визначено 5 критичних технологій, а саме: штучний інтелект (ШІ), інженерна біологія, телекомунікації майбутнього (6G), напівпровідники, квантові технології.

Національна науково-технічна рада має щорічно переглядати цей список, щоб переконатися, що Велика Британія тримає темп та продовжує розвивати глобальну конкурентну перевагу. Зокрема у 2021 році Уряд Великої Британії займався реалізацією стратегій у сферах технології штучного інтелекту, використання водневих установок, ядерний синтез; у 2022 році – у сферах критичних мінералів²⁸, кібертехнологій та безпеки, цифрових технологій, енергетики, зниження вуглецевих викидів в авіації; у 2023 році – у сферах медичних технологій, квантових технологій, напівпровідників.

При цьому існує ціла мережа галузевих стратегічних ініціатив, що реалізуються у різних міністерствах та державних агенціях. Вони спираються на провідні наукові центри у Великій Британії (4 з 10 провідних наукових установ у світі знаходяться у Великій Британії) та співпрацюють з світовими науковими

²⁶ UK Science and Technology Framework. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-science-and-technology-framework>

²⁷ Policy paper. The UK Science and Technology Framework. Published 6 March 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-science-and-technology-framework/the-uk-science-and-technology-framework#identifying-critical-technologies>

²⁸ Critical Mineral Basics. The American Geosciences Institute. URL: <https://www.americangeosciences.org/critical-issues/critical-mineral-basics>

центрами. Наприклад, Національна стратегія даних²⁹ спрямована на зростання і побудову провідної у світі економіки даних, забезпечуючи при цьому довіру громадськості до використання даних тощо.

Таким чином, розвиток та впровадження інновацій відбувається у всіх сферах економіки, але переважна частка інвестицій здійснюється приватним сектором. Визнання того чи іншого напрямку пріоритетним лише частково збільшує державне фінансування у випадку відповідності технології критеріям Рамкової програми з науки і технологій Великої Британії та державній політиці і міжнародній ситуації у певний момент часу.

У **Франції** широко застосовується планування розвитку держави, у тому числі економічного. Створена при Кабінеті Міністрів держави Генеральна комісія зі стратегії та прогнозування France Stratégie надає допомогу Уряду у визначенні основних напрямів майбутнього нації та середньо- та довгострокових цілей її економічного, соціального, культурного та екологічного розвитку, а також у підготовці реформ, ухвалених владою за підтримки громадськості. Завдяки своїм методам роботи, зокрема співпраці соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін, вона сприяє консультаціям, розробці спільних аналізів і сценаріїв та широкій участі всього французького суспільства³⁰.

У 2021 році Президент держави Е. Макрон презентував план «Франція 2030»³¹, що був розроблений після консультацій з економічними, академічними, місцевими та європейськими зацікавленими сторонами, і пропонує засоби реагування на екологічні, демографічні, економічні, промислові та соціальні виклики світу, що постійно розвиваються. План є логічним продовженням Плану відновлення після пандемії коронавірусу та частково фінансується за рахунок коштів, що були виділені на його втілення (у тому числі коштів ЄС).

«Франція 2030» включає 54 млрд євро, інвестованих у те, щоб дозволити державі надолужити промислову затримку, масово інвестувати в інноваційні технології або підтримувати екологічний перехід. План визначається двома наскрізними цілями, які складаються з виділення 50% цих витрат на декарбонізацію економіки та 50% на нових гравців, носіїв інновацій, без витрат, несприятливих для навколишнього середовища. Цей інноваційний та галузевий план відображає подвійні амбіції. З одного боку, стійко трансформувати ключові сектори економіки (енергетику, автомобільну, авіаційну, цифрову галузь та космос) за допомогою інновацій та промислових інвестицій. З іншого боку, позиціонувати Францію не лише як гравця, а як лідера в економіці завтрашнього дня. Загалом із 54 млрд євро 34 млрд надаються у вигляді кредитів, щоб компанії,

²⁹ Guidance National Data Strategy. URL: <https://www.gov.uk/guidance/national-data-strategy> Last updated 5 December 2022

³⁰ Décret n° 2013-333 du 22 avril 2013 portant création du Commissariat général à la stratégie et à la prospective Décret n° 2013-333 du 22 avril 2013 portant création du Commissariat général à la stratégie et à la prospective. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000027343503>

³¹ France 2030 : un plan d'investissement pour la France. URL: <https://www.economie.gouv.fr/france-2030>

університети та дослідницькі організації повністю успішно переходили до стратегічних секторів.

Керівництво реалізацією плану покладено на Генерального секретаря з інвестицій. Єдине управління також запроваджено для забезпечення ефективного використання запланованих 54 млрд євро.

План встановлює 10 цілей, які обертаються навколо трьох питань: краще виробляти, жити краще та краще розуміти світ, зокрема:

1. Розробка невеликих інноваційних ядерних реакторів у Франції з системою кращого управління відходами.

2. Стати лідером у виробництві зеленого водню.

3. Декарбонізувати промисловість.

4. Виробити близько 2 мільйонів електричних і гібридних автомобілів.

5. Виготовити перший низьковуглецевий літак.

6. Інвестувати у виробництво здорової їжі.

7. Виробляти 20 біопрепаратів проти раку, хронічних захворювань, у тому числі пов'язаних із віком, і створювати медичні пристрої завтрашнього дня.

8. Повернути Францію у лідери виробництва культурного та творчого контенту.

9. Взяти повноцінну участь у новій космічній програмі.

10. Інвестувати у родовища морського дна.

Для реалізації відповідних цілей підтримка надається таким галузям як:

сільське, харчове та лісове господарство;

електроніка та робототехніка;

космічна галузь;

охорона здоров'я (включно з фармацевтикою);

цифрові технології;

декарбонізація і водень;

вища освіта, дослідження та інновації;

стійкі матеріали;

безвуглецеве виробництво енергії.

У рамках плану «Франція 2030» реалізуються спеціалізовані стратегії: Стратегія прискорення для стійких сільськогосподарських систем і сільськогосподарського обладнання, що сприяє екологічному переходу; Стратегія цифрового здоров'я; Стратегія прискорення біотерапії та біовиробництва, інноваційних терапій; Стратегія прискорення розвитку штучного інтелекту; Стратегія прискорення кібербезпеки; Стратегія «хмарного» прискорення; Стратегія прискорення 5G і мереж майбутнього; Стратегія квантових технологій; Стратегія прискорення декарбонізації промисловості; Стратегія прискорення передових технологій для енергетичних систем; Цифровізація та декарбонізація стратегії прискорення мобільності; Стратегія прискорення переробки та рекорпорації перероблених матеріалів; Стратегія прискорення біологічних продуктів та стійкого палива; Стратегія прискорення розробки декарбонізованого водню.

В *Італії* Міжміністерський комітет економічного планування та сталого розвитку (CIPESS)³² при Уряді готує керівні принципи національної економічної політики та вказує, згідно з: доповіддю міністра бюджету та економічного планування – загальні напрями підготовки національної економічної програми; доповіддю міністра казначейства – загальні лінії для формулювання проектів річного та багаторічного державного бюджету. Комітет також приймає загальні директиви, спрямовані на реалізацію національної економічної програми та сприяння і координацію діяльності державного управління та державних органів з цією метою; вивчає загальну економічну ситуацію з метою прийняття економічних заходів. У державі діє низка стратегій та планів, які визначають пріоритети розвитку, зокрема економічні.

Національна програма реформ (PNR) ілюструє політику, яку Уряд реалізує протягом трирічного періоду 2021 – 2023 років для відновлення зростання, інновацій, стійкості, соціальної інтеграції та територіальної згуртованості в умовах нового сценарію, визначеного пандемією COVID-19. Загальна стратегія Уряду спрямована на перезапуск держави та підтримку економіки шляхом рішучих втручань, щоб розблокувати економічне зростання держави, приймаючи на себе виклики інноваційного розвитку, екологічної та соціальної стійкості. Фактично PNR є відповіддю на Рекомендації, ухвалені Європейською Радою у 2019 році, відповідно до Щорічної стратегії сталого зростання Європейської Комісії та Європейської зеленої угоди.

Національний план відновлення та стійкості (PNRR, далі – План) на 2021 – 2026 роки³³ від 13 липня 2021 року був остаточно затверджений імплементаційним рішенням Ради ЄС, яка реалізувала пропозицію Європейської Комісії. Для реалізації Рішення Ради ЄС додається документ, у якому визначено точні деталі щодо кожної інвестиції та реформи, цілей та завдань, запланованих у часі, досягнення яких пов'язане з розподілом ресурсів на основі півріччя. Комісія також уклала угоду з Італією, яка, відповідно до статті 23 Регламенту (ЄС) 2021/241, встановлює конкретне юридичне зобов'язання передати мінімум 37 % витрат на інвестиції та реформи, запрограмованих у PNRR, спрямувати на досягнення кліматичних цілей. Тож План передбачає заходи, спрямовані, зокрема, на підвищення спроможності ефективного і сталого поводження з відходами та парадигми циркулярної економіки. Серед яких:

модернізація або розробка нових заводів з переробки відходів;

створення високоінноваційних флагманських проектів для стратегічних ланцюгів поставок, таких як відходи обладнання, електричне та електронне обладнання (WEEE), паперова та картонна промисловість, текстильна, механічна та хімічна переробка пластмаси;

модернізація існуючих очисних споруд;

³² Comitato interministeriale per la programmazione economica e lo sviluppo sostenibile. URL: <https://www.programmazioneeconomica.gov.it/category/cipess/>

³³ Il Piano Nazionale di Ripresa e Resilienza (PNRR). URL: <https://www.mef.gov.it/focus/Il-Piano-Nazionale-di-Ripresa-e-Resilienza-PNRR/>

досягнення цілей переробки через цифровізацію та технологічні інновації тощо.

Загалом План складається з 6 розділів, які передбачають, у тому числі інвестиції для сприяння цифровій трансформації держави, підтримку інновацій виробничої системи для ключових секторів: туризм і культура; екологічний перехід; розвиток сучасної стійкої транспортної інфраструктури, яка поширюється на всі регіони держави; зміцнення системи освіти, цифрових і техніко-наукових навичок, досліджень і передачі технологій.

Національна стратегія сталого розвитку (SNSvS), прийнята Резолюцією СІРЕ № 108 від 22 грудня 2017 року³⁴, транспонує у внутрішнє законодавство Італії принципи Порядку денного ООН до 2030 року та Цілі сталого розвитку до 2030 року. Економіки стосуються цілі «Забезпечення сталого управління ресурсами» та «Декарбонізація економіки, зменшення виробництва відходів і сприяння циркулярній економіці». Інтегрований національний план щодо енергетики та клімату (ПНІЕК) на 2021 – 2030 роки³⁵ передбачає заходи з енергоефективності, відновлюваних джерел та скорочення викидів CO₂, а також цілі щодо енергетичної безпеки, взаємозв'язків та єдиного енергетичного ринку, конкурентоспроможності, розвитку і стійкої мобільності енергетики.

Національна стратегія біоекономіки (Нова стратегія біоекономіки для Італії)³⁶ спрямована на підтримку, зокрема первинного виробничого секторів: сільське господарство; лісове господарство; рибальство та аквакультура; промислових секторів, які використовують або перетворюють біоресурси (агрохарчова промисловість, виробництво паперу та целюлози, частина хімічної промисловості, біотехнології та енергетика). Значна увага приділяється розробці та використанню критичної сировини, зокрема фосфору³⁷.

У 2021 році було затверджено також Стратегічну програму штучного інтелекту на 2022 – 2024 роки³⁸.

Фінансування реалізації стратегій здійснюється через державну фінансову установу CDP Group. Підтримка здійснюється за такими напрямками: енергетичний перехід; циркулярна економіка; соціальна інфраструктура; ринок капіталу; діджиталізація; інноваційні технології; підтримка стратегічних ланцюгів поставок; транспортно-логістичні вузли³⁹.

³⁴ Delibera numero 108, del 22 Dicembre 2017. URL: <https://ricerca-delibere.programmazioneeconomica.gov.it/108-22-dicembre-2017/>

³⁵ Pubblicato il testo definitivo del Piano Energia e Clima (PNIEC). URL: <https://www.mase.gov.it/comunicati/pubblicato-il-testo-definitivo-del-piano-energia-e-clima-pniec>

³⁶ Bioeconomia: una nuova strategia per un'Italia sostenibile. URL: <https://cnbbsv.palazzochigi.it/media/1951/bit-italiano-14feb2020.pdf>

³⁷ Tavolo nazionale di lavoro Materie Prime Critiche e Piattaforma Nazionale del Fosforo. URL: <https://www.certifico.com/newsletter/archive/view/listid-5-cem4-it/mailid-85689-piattaforma-nazionale-del-fosforo-e-le-materie-prime-critiche-cmrs-2022>

³⁸ Programma strategico sull'intelligenza artificiale 2022-2024. URL: <https://www.agendadigitale.eu/cultura-digitale/intelligenza-artificiale-il-nostro-programma-strategico-tutela-davvero>

³⁹ Piano strategico 2022-2024: CDP per l'Italia che verrà. URL: https://www.cdp.it/sitointernet/it/piano_strategico.page

виробництва відео) отримують цільові податкові пільги⁴⁴. Уряд Південної Кореї очікує, що у чотири основні високотехнологічні стратегічні галузі до 2027 року будуть зроблені приватні інвестиції на суму понад 550 трлн вон⁴⁵. Таким чином, у розвитку стратегічних галузей Південна Корея значною мірою покладається на інвестиції приватного сектору. З попереднього досвіду Південної Кореї, присутній поділ на територіальні кластери, що дозволяє мобілізувати ресурси для досягнення стратегічних цілей.

Пріоритетні галузі промисловості Південної Кореї:

Технологія	Бачення	Завдання
Напівпровідники	Здійснення квантового стрибка у розвитку цієї технології	Створення мегакластеру для напівпровідників (включаючи нові національні промислові комплекси); приватний сектор інвестує 24 трлн вон у будівництво високотехнологічних пакувальних баз
Дисплей	Відновлення першості на світовому ринку дисплеїв	Визначення національних стратегічних технологій та підтримка інвестицій; проведення демонстрації технологій щодо 3 перспективних напрямів, включаючи прозорий дисплей, XR, автомобільний дисплей
Акумулятор	Стати глобальним виробником акумуляторних батарей до 2030 року	Залучення 2 трлн вон інвестицій державного та приватного секторів до 2030 року; складання глобальної карти корисних копалин і карти попиту та пропозиції корисних копалин
Біотехнологія	Досягнення першого місця у біофармацевтичному виробництві	Підтримка інвестицій приватного сектора щодо розширення виробничих потужностей; розвиток людських ресурсів для задоволення потреб (з використанням таких засобів, як K-NIBRT ⁴⁶)
Автомобіль майбутнього	Стати третім за величиною виробником автомобілів у світі	П'ятикратне збільшення масштабів виробництва електромобілів;

⁴⁴ S. Korea unveils first 5-year plan to nurture advanced, strategic industries. URL: <https://en.yna.co.kr/view/AEN20230526006700320>

⁴⁵ 출처 : 전기신문. URL: <https://www.electimes.com>

⁴⁶ Korean-NIBRT (K-NIBRT). Incheon, South Korea. URL: <https://www.nibrt.ie/korean-nibrt-k-nibrt/>

		введення в дію Спеціального закону про перехід на транспортні засоби майбутнього
Робототехніка	Приєднання до ряду світових передових націй-виробників роботів	2 трлн вон інвестицій державного та приватного секторів для захисту основних технологій; створення середовища, сприятливого для роботів, шляхом удосконалення відповідних нормативних актів і заохочення демонстрацій технологій

З метою підтримки розвитку у Південній Кореї 3 лютого 2022 року було прийнято спеціальний закон, яким визначаються критерії встановлення стратегічних галузей та заходи захисту для їхньої підтримки. Закон Кореї «Про спеціальні заходи для зміцнення та захисту конкурентоспроможності національних високотехнологічних стратегічних галузей промисловості»⁴⁷ (далі – Спеціальний закон) було введено у дію разом із супутніми указами та правилами забезпечення виконання. Спеціальний закон спрямований на підтримку національної та економічної безпеки, захист та розвиток стратегічних технологій, підвищення конкурентоспроможності високотехнологічної індустрії Кореї.

Сфера застосування Спеціального закону (набрав чинності 4 серпня 2022 року)

Ключові положення	Зміст положення
Визначення стратегічної технології та стратегічної галузі (стаття 2)	Національна високотехнологічна стратегічна технологія (стратегічна технологія) означає технологію, яка суттєво впливає на національну та економічну безпеку, включаючи стабільність ланцюгів постачання, де технологія має відгалуження для інших суміжних галузей промисловості та економічної діяльності держави (<i>наприклад</i> , експорт і зайнятість). Національна високотехнологічна стратегічна галузь (стратегічна галузь) відноситься до галузі, яка досліджує, розробляє та комерціалізує стратегічні технології або виробляє та комерціалізує продукти та послуги на основі стратегічної технології.
Зв'язок з іншими актами (стаття 4)	Стосовно сприяння розвитку стратегічних галузей промисловості – спеціальний закон має перевагу над застосуванням інших законів чи нормативних актів. Однак, якщо застосування інших законів чи нормативних актів є більш вигідним для підприємств, які працюють у стратегічних галузях

⁴⁷국가첨단전략산업 경쟁력 강화 및 보호에 관한 특별조치법 (약칭: 국가첨단전략산업법 [시행 2023. 7. 1.]. [법률 제19205호, 2022. 12. 31., 일부개정]. URL: [https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9%EA%B5%AD%EA%B0%80%EC%B2%A8%EB%8B%A8%EC%A0%84%EB%9E%B5%EC%82%B0%EC%97%85%EA%B2%BD%EC%9F%81%EB%A0%A5%EA%B0%95%ED%99%94%EB%B0%8F%EB%B3%B4%ED%98%B8%EC%97%90%EA%B4%80%ED%95%9C%ED%8A%B9%EB%B3%84%EC%A1%B0%EC%B9%98%EB%B2%95/\(19205,20221231\)](https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9%EA%B5%AD%EA%B0%80%EC%B2%A8%EB%8B%A8%EC%A0%84%EB%9E%B5%EC%82%B0%EC%97%85%EA%B2%BD%EC%9F%81%EB%A0%A5%EA%B0%95%ED%99%94%EB%B0%8F%EB%B3%B4%ED%98%B8%EC%97%90%EA%B4%80%ED%95%9C%ED%8A%B9%EB%B3%84%EC%A1%B0%EC%B9%98%EB%B2%95/(19205,20221231)))

	промисловості, застосовуються інші закони чи нормативні акти.
Позначення, модифікація та скасування позначення стратегічної технології (стаття 11)	Міністерство торгівлі, промисловості та енергетики (MOTIE) може визначати стратегічні технології шляхом обговорення та прийняття рішення Координаційним комітетом з технологій (Комітет). Організація, яка бажає отримати визначення того, чи технологія, якою вона володіє, є стратегічною технологією, може вимагати такого визначення від MOTIE.

Спеціальний закон передбачає, зокрема:

1. Коригування під наглядом корейського Уряду для стабілізації поставок у надзвичайних ситуаціях. Якщо існує ризик порушення стабільного постачання стратегічних технологій або безперебійного функціонування промислового ланцюга поставок через надзвичайні ситуації (наприклад, стихійні лиха або раптові зміни в умовах міжнародної торгівлі), які можуть значно перешкодити економічній діяльності Кореї, Уряд Кореї може втрутитися, щоб внести такі коригування: створювати, впроваджувати та змінювати плани виробництва та постачання; організувати системи логістики та розподілу; покращувати та розширювати супутні об'єкти; провести випробування та перевірку продуктивності замінних елементів.

Відповідно до Спеціального закону, Уряд Кореї може запровадити участь своїх уповноважених осіб в управлінні суб'єктами господарювання у стратегічних галузях у межах 6-місячного періоду.

2. Для експорту стратегічних технологій і M&A (Mergers and Acquisitions) утримувачам стратегічних технологій потрібен дозвіл від MOTIE. Якщо власник стратегічної технології має намір експортувати свою стратегічну технологію іноземній компанії шляхом продажу чи передачі або продовжити іноземні інвестиції, що включають стратегічну технологію (тобто транскордонне M&A або спільне підприємство), власник повинен отримати схвалення від міністра MOTIE. У разі, якщо схвалення міністра MOTIE не отримано належним чином або отримано шахрайським шляхом, міністр може розпорядитися про призупинення або заборону експорту, до того ж такі дії можуть бути предметом кримінального переслідування.

3. Власники стратегічних технологій повинні вживати захисних заходів.

4. Запобігання витоку і незаконному привласненню стратегічної технології з посиленими штрафами. Спеціальний закон передбачає такі заборонені дії, проблеми витоку та незаконного привласнення:

отримання, використання або розголошення стратегічної технології шляхом крадіжки, шахрайства, погроз чи інших неправомірних дій;

витік, використання або розголошення стратегічної технології або надання дозволу третій стороні використовувати її з метою отримання неправомірного

збагачення або заподіяння збитків власнику стратегічної технології, навіть якщо він пов'язаний зобов'язаннями щодо конфіденційності;

використання та розкриття такої технології з усвідомленням відповідних порушень (стаття 15 Спеціального закону).

Щоб підкреслити серйозність цих національних інтересів, Спеціальний закон передбачає покарання, більш суворі, ніж ті, що передбачені Законом про запобігання розголошенню та захист промислових технологій.

5. Нагляд MOTIE за поданням матеріалів і повноваження MOTIE проводити інспекції та співбесіди. У разі необхідності для наглядових цілей міністр MOTIE може наказати відповідним установам, корпораціям або організаціям, пов'язаним зі стратегічними галузями промисловості, звітувати або подавати матеріали, пов'язані з їхнім бізнесом. Міністр також може вжити додаткових необхідних заходів, у тому числі доручити державним посадовим особам MOTIE здійснити перевірку на місці, перевірити документи або поставити запитання персоналу. Будь-яка особа, яка не подає або неправдиво подає запитовані матеріали, або яка відмовляється, ухиляється або перешкоджає в'їзду та перевірці, карається адміністративним штрафом, що не перевищує 7500 доларів США.

6. Майбутню підтримку компаній, які працюють у стратегічних галузях. Компанії, що створюють і використовують стратегічні технології в стратегічних галузях, можуть отримати вигоду в майбутньому за рахунок:

звернення до міністра MOTIE з проханням про вдосконалення правил, необхідних для діяльності, пов'язаної з дослідженнями та розробкою, тестуванням, оцінкою, перевіркою та виробництвом;

отримання підтримки від національного Уряду та органів місцевого самоврядування для діяльності, пов'язаної з міжнародним обміном спеціалістами та проведенням міжнародних спільних досліджень;

подання клопотань про зниження або звільнення від сплати податків, пов'язаних із заохоченням інновацій та інвестицій у стратегічні галузі.

Механізм реалізації стратегії економічного розвитку в *Японії* багато у чому опирається на одну з найважливіших рис японської нації – жорстку орієнтацію на досягнення спільних цілей. Уже тільки у силу цієї особливості японського характеру величезна кількість японських компаній планують свою діяльність, виходячи з показників національної стратегії. Дієвим засобом підпорядкувати національним інтересам розвитку окремих компаній виступає адміністративне керівництво. Масштабне та інтенсивне використання державними відомствами Японії неформального примусу представників приватного бізнесу до дій певного характеру спирається на застосований в Японії метод визначення спектру інструментів розвитку регіонів з боку центрального Уряду та покладання його здійснення на регіональні органи.

Відповідно до цього методу центральне управління визначає загальну спрямованість інструментів розвитку, враховуючи які регіони, беручи до уваги власні особливості, складають регіональні плани та реалізують їх після

затвердження Урядом. Це дозволяє об'єднати зусилля японської нації у вирішенні найважливіших проблем, що стоять перед нею на кожному окремому етапі розвитку⁴⁸.

11 травня 2022 року Парламент Японії схвалив Закон про сприяння національній безпеці за допомогою комплексних економічних заходів⁴⁹, який набрав чинності 18 лютого 2023 року. Ключові положення Закону передбачають створення: 1) системи забезпечення стабільного постачання критично важливих матеріалів; 2) системи забезпечення стабільного надання послуг з використанням критичної інфраструктури; 3) системи підтримки розвитку критичних технологій; 4) системи секретного патентування⁵⁰. При цьому Закон залишає визначення деталей регулювання на розсуд Уряду Японії та наказів окремих міністерств, а також передбачив графік для реалізації відповідних положень.

Стан виконання Урядом приписів Закону щодо чотирьох сфер, визначених Законом:

1. Постачання критично важливих матеріалів. 30 вересня 2022 року Уряд Японії ухвалив Основні принципи сприяння дослідженням і розробці конкретних важливих технологій та належному використанню їх результатів⁵¹.

2. Надання послуг з використанням критичної інфраструктури. 12 червня 2023 року Уряд Японії представив Раді експертів з питань законодавства у сфері економічної безпеки критерії проведення перевірок перед створенням нових об'єктів у чітко визначених секторах з метою захисту критичної інфраструктури від кібератак та інших загроз («Стан розгляду питання щодо початку функціонування системи забезпечення стабільного надання окремих послуг соціальної інфраструктури»). До таких секторів належать: розподіл електроенергії; газопроводи; залізничний та вантажний транспорт; повітряний транспорт та аеропорти; телекомунікації; наземне радіомовлення; поштовий зв'язок; банківська справа, переказ коштів, страхування та фінансові ринки; платіжні системи.

3. Розвиток критичних технологій. У жовтні 2022 року Уряд Японії виділив 20 технологій як критичні: біотехнології; технології у галузі медицини та охорони здоров'я; штучний інтелект і машинне навчання; передові обчислювальні технології; мікропроцесорні та напівпровідникові технології; наука про дані, аналіз, зберігання та управління даними; передові інженерні та виробничі технології; робототехніка; квантова інформатика; передові технології спостережень, позиціонування та зондування; нейрокомп'ютерні технології та

⁴⁸ Закордонний досвід стратегічного планування регіонального розвитку. URL: https://www.researchgate.net/publication/346419553_FOREIGN_EXPERIENCE_OF_STRATEGIC_PLANNING_FOR_REGIONAL_DEVELOPMENT/fulltext/6050f332299bf173674ac529/FOREIGN-EXPERIENCE-OF-STRATEGIC-PLANNING-FOR-REGIONAL-DEVELOPMENT.pdf

⁴⁹ 経済施策を一体的に講ずることによる安全保障の確保の推進に関する法律. URL: https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_housei.nsf/html/housei/20820220518043.htm

⁵⁰ European Parliament. Japan's economic security legislation. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751417/EPRS_ATA%282023%29751417_EN.pdf

⁵¹ 特定重要技術の研究開発の促進及びその成果の適切な活用に関する基本指針. URL: https://www.cao.go.jp/keizai_anzen_hosho/doc/kihonshishin3.pdf

технологія інтелектуального інтерфейсу; передові технології у галузі енергетики та накопичення енергії; передові інформаційні, комунікаційні та мережеві технології; кібербезпека; космічні та морські технології; транспортні технології; гіперзвукова техніка; хімічна, біологічна, радіаційна та ядерна техніка; передові технології у галузі матеріалознавства. Також 16 червня 2023 року Уряд Японії затвердив Основні засади економічної та фінансової політики і реформи на 2023 рік⁵², у яких оголосив про фінансову підтримку та участь державного капіталу в компаніях з передовими технологіями.

4. Секретні патенти. 12 червня 2023 року Уряд подав на розгляд Ради експертів з питань законодавства у сфері економічної безпеки документ під назвою «Стан розгляду питання про початок функціонування системи нерозголошення інформації щодо патентних заявок», у якому запропонував визначити 25 технічних галузей, які можуть бути використані у військових цілях і в яких патенти повинні бути засекречені⁵³. До них відносяться технології для безпілотних літальних і підводних апаратів, управління позиціями, захисту від літаків і керованих ракет, а також технології, пов'язані з телекомунікаціями, ядерними вибуховими пристроями, боєприпасами і боєголовками.

У *КНР* відповідно до плану «п'ятирічки» затверджуються плани міністерств та відомств. Служба статистики затверджує класифікатор галузей, що розвиваються⁵⁴ (пріоритетних галузей). Кожен такий період має визначені основні галузі. Галузі, що розвиваються – це галузі, які базуються на технологічних проривах і можуть стати опорами та стимулювати соціальний та економічний розвиток у майбутньому. Китайці вважають, що попереднє планування та підтримка пріоритетних галузей, що розвиваються, мають вирішальне значення для того, щоб держава сформувала нові конкурентні переваги та досягла стрімкого розвитку, інакше швидко втрачається здатність до оновлення, що призводить до довгострокового спаду промисловості.

Актуальні стратегічні галузі Китаю визначаються у 14-му п'ятирічному плані національного економічного і соціального розвитку Китайської Народної Республіки (2021 – 2025) та окреслених довгострокових цілях до 2035 року⁵⁵. П'ятирічний план пропонує ідеї та напрями економічного та соціального розвитку Китаю з 2021 по 2025 рік та передбачувані і обов'язкові показники роботи (КРІ).

Основні показники 14-ої п'ятирічки поділяються на прогнозовані та обов'язкові показники. Прогнозовані показники визначають соціальні очікування,

⁵² Basic Policy on Economic and Fiscal Management and Reform 2023. URL: https://www5.cao.go.jp/keizai-shimon/kaigi/cabinet/honebuto/2023/2023_basicpolicies_en.pdf

⁵³ 特許出願の非公開制度の運用開始に向けた 検討状況について (参考資料). URL: https://www.cas.go.jp/jp/seisaku/keizai_anzen_hosyohousei/r5_dai7/siryoushi.pdf

⁵⁴ 国家统计局令 第23号 战略性新兴产业分类 (2018) 》已经2018年10月12日国家统计局第15次常务会议通过 现予公布 自公布之日起实施 局长 宁吉喆 2018年11月7日. URL: https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2018-12/31/content_5433037.htm

⁵⁵ 中华人民共和国国民经济和社会发展第十四个五年规划和2035年远景目标纲要. URL: https://www.ndrc.gov.cn/xxgk/zcfb/ghwb/202103/t20210323_1270124.html

головним чином орієнтуючись на показники економічного розвитку та інновації. Наприклад зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) і зростання соціальних інвестицій у НДДКР. Обов'язкові показники підкреслюють обов'язки Уряду та, в основному, охоплюють показники екологічного захисту навколишнього середовища і безпеки.

До восьми найважливіших сфер 14-ої п'ятирічки входять: економічний розвиток, промисловість та інновації, регіональне планування, відродження села, засоби до існування та добробут людей, зелена екологія, культурна м'яка сила, безпека.

Розвиток промисловості та інновацій передбачається у таких стратегічних напрямках:

1) індустрія інформаційних технологій нового покоління (ключовими напрямами розвитку до 2035 року є: мобільний зв'язок нового покоління, мережеві технології нового покоління, інформаційна безпека, напівпровідники, нові дисплеї, електронні компоненти, хмарні обчислення, периферійні обчислення, операційні системи та програмне забезпечення, ШІ та BigData);

2) біологічна промисловість (основними напрямами є: профілактика захворювань, рання діагностика, технології лікування та ліки, реабілітація та реконструкція, традиційна китайська медицина, біопереробка енергії, біовиробництво хімікатів та матеріалів, біореактори та технології);

3) виробництво високоякісного обладнання (стосується практично усіх галузей промисловості від сільського господарства до літакобудування);

4) індустрія нових матеріалів (ключовими цілями розвитку на 2035 рік є: удосконалення інноваційної системи електронних інформаційних матеріалів для підтримки широкомасштабного використання нової енергії та розвитку енергозберігаючих і природоохоронних галузей; промисловість неорганічних неметалевих матеріалів);

5) зелені та низьковуглецеві галузі (досягнення до 2035 року у сфері нових енергетичних технологій; енергозбереження та зменшення впливу на навколишнє середовище, автомобілебудування на нових видах енергії);

6) цифрова творча індустрія (до 2035 року досягнути першості щодо: безбар'єрного отримання інформації через Інтернет, дротової/бездротової передачі цифрового контенту на рівні 1 Гбіт/с, точного поширення цифрового контенту, аудіо- та відеоконтенту із реальним досвідом та змішаним досвідом (реальний і віртуальний світ), голографічного зображення та віртуальної реальності, безбар'єрної творчої інноваційної співпраці, безбар'єрної передачі дизайну ідеї, безбар'єрного дизайну і зв'язку виробництва, індивідуального споживання цифрового контенту, інтелектуального виробництва контенту та персоналізованого налаштування, провідного виробничого інноваційного дизайну, інноваційного дизайну індустрії послуг, інноваційного дизайну середовища людських поселень);

7) прискорення пілотних демонстрацій у сфері енергозбереження та захисту навколишнього середовища (реалізація комплексних демонстраційних проектів

зеленого розвитку міст; підтримка поєднання модернізації міст і відновлення застарілих районів у тих районах, де дозволяють умови; зобов'язання покращити міське екологічне середовище, відбудувати квартали з метою економії енергії та води та модернізувати відповідні об'єкти; сприяння поширенню спільного використання водних ресурсів та інших типових моделей контрактів на управління водними ресурсами; заохочення інновацій у розвиток бізнес-моделей договірною управління водними ресурсами; сприяння розвитку індустрії послуг водозбереження).

Для того, щоб орієнтуватися, які сфери діяльності відносяться до стратегічних (оскільки кожне міністерство реалізує свої власні стратегічні завдання), вони класифікуються відповідно до Наказу Національного бюро статистики Китаю № 23 «Стратегічна класифікація галузей, що розвиваються»⁵⁶. Стратегічні галузі, що розвиваються, зазначені у цій класифікації, базуються на великих технологічних проривах і основних потребах розвитку, відіграють провідну роль у загальному та довгостроковому економічному і соціальному розвитку, є наукомісткими, споживають менше матеріальних ресурсів, мають значне зростання.

У західній літературі план «14-а п'ятирічка» позначається як «Зроблено у Китаї 2025».

2. Перелік документів, якими регулюються пріоритетні галузі економіки в Україні.

Відповідно до Конституції України Верховна Рада України затверджує, а Уряд розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України. Загальний порядок розроблення, затвердження та виконання таких програм визначено Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Однак на теперішній час комплексна загальнодержавна програма економічного розвитку на законодавчому рівні не затверджена. Відтак для визначення пріоритетних галузей економіки необхідно здійснити аналіз законів та актів Кабінету Міністрів України (Додаток 1 до Аналітичної записки).

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» передбачає, що засади внутрішньої і зовнішньої політики визначають принципи та пріоритети державної політики у відповідних сферах. Із статті 7 названого Закону, яка перелічує засади внутрішньої політики в економічній сфері, можна виділити такі, що стосуються окремих галузей/сфер, зокрема:

розвиток і зміцнення банківської системи та небанківських фінансових установ;

⁵⁶国家统计局令 第23号 战略性新兴产业分类(2018) 已经2018年10月12日国家统计局第15次常务会议通过 现予公布 自公布之日起实施 局长 宁吉喆 2018年11月7日. URL: https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2018-12/31/content_5433037.htm

розвиток ліквідного, прозорого та надійного фондового ринку, ефективного функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів;

інтенсифікація інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема, шляхом залучення коштів підприємств і населення, утвердження ефективної системи страхування інвестиційних ризиків, стимулювання спрямування заощаджень громадян на інвестування економіки, забезпечення інноваційної складової інвестицій;

запровадження економічних стимулів для заохочення модернізації національного виробництва, спрямування інвестицій у новітні технології, формування національної інноваційної інфраструктури та державних програм промислової модернізації;

розвиток механізмів державно-приватного партнерства з метою залучення інвестицій у модернізацію промислової та соціальної інфраструктури;

досягнення високого рівня енергетичної безпеки, диверсифікація джерел постачання енергоносіїв, збільшення обсягу їх власного видобутку, підвищення ефективності використання енергоносіїв, впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

створення умов для відродження українського села, ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, формування конкурентоспроможного агропромислового комплексу, збільшення його експортного потенціалу, гарантування продовольчої безпеки держави;

розбудова транспортної інфраструктури, підвищення ефективності використання транзитного потенціалу держави, інтеграція транспортних мереж України у міжнародні транспортні коридори;

реформування житлово-комунального господарства, забезпечення доступності комунальних послуг та підвищення їх якості, залучення мешканців до управління об'єктами житлово-комунального господарства.

Зважаючи, що підтримка розробки інноваційних продуктів та наукових досліджень є фінансово витратним та часто потребує тривалого часу до моменту впровадження, вважали би за необхідне включити до законодавчих актів, що визначають пріоритетні галузі, закони України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Низка законів України прямо передбачає пріоритетність окремих галузей. До таких відносяться закони «Про визнання бронетанкової галузі однією з пріоритетних у промисловості України та заходи щодо надання їй державної підтримки», «Про державну підтримку суднобудівної промисловості України», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві». Пропоновані у першому Законі заходи підтримки є неактуальними, проте Закон є чинним, а, отже, формально бронетанкова галузь однією з пріоритетних. Закони України «Про Національну програму інформатизації» та «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» прямо не називають ІТ-індустрію та авіацію пріоритетними галузями, однак, на

нашу думку, прийняття відповідних програм на рівні закону свідчить про визнання державою важливості відповідних галузей.

Що стосується актів Кабінету Міністрів України, у цьому дослідженні вже йшлося про Порядок формування і ведення Державного реєстру імпортозаміщення та кооперації у стратегічних галузях промисловості, який прямо визначає перелік відповідних галузей. Комплексними документами, що визначають пріоритетні галузі, можна назвати Програму діяльності Кабінету Міністрів України⁵⁷ (яка не була схвалена Верховною Радою України, однак нею керується Уряд) та Національну економічну стратегію на період до 2030 року⁵⁸. Однак необхідно звернути увагу на те, що жоден із цих документів не враховує наслідки та вплив збройної агресії проти України.

Водночас слід зазначити, що останніми роками у державній підтримці дещо змінюються пріоритети, що простежується у законодавстві. Так наприкінці 2021 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», який надав реальні пільги платникам податків – резидентам «Дія.Сіті».

У 2022 році прийнято закони України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні» та «Про внесення зміни до статті 287 Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні», які надають пільги учасникам індустриального парку, які здійснюють господарську діяльність у сферах переробної промисловості та науково-дослідну діяльність.

Нещодавніми змінами до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності»⁵⁹ також створено кращі умови для розвитку переробної промисловості.

Підтримка рибальства (рибного господарства) не визначена наразі програмними документами, однак увага, яка приділяється йому зараз державою, зумовила його віднесення до пріоритетних галузей. Наприклад, прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства, збереження та раціонального використання водних біоресурсів та сфері аквакультури», підтримано профільним комітетом та Міністерством законопроект про залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства (реєстр. № 8119 від 10.10.2022 р.).

⁵⁷ Програма діяльності Кабінету Міністрів України: затверджено постановою КМУ від 12.06.2020 р. № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text>

⁵⁸ Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затверджено постановою КМУ від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

⁵⁹ Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22.11.2023 р. № 3497-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-IX#Text>

До Додатку 1 нами, зважаючи на запропоновані для дослідження питання, додано інформацію про документи, якими надається державна підтримка або передбачається довгостроковий розвиток тої чи іншої галузі. Строк дії окремих програм та заходів, передбачених цими документами, закінчився, однак їх включено до переліку, аби підкреслити довгостроковість відповідної державної підтримки. Наприклад, термін Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013 – 2017 роки давно вийшов, однак Уряд України брав на себе зобов'язання у своїй Програмі діяльності розробити проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021 – 2030 роки». Наразі внесений Кабінетом Міністрів проект Закону про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2021 – 2025 роки (реєстр. № 6129 від 04.10.2021 р.) знаходиться на розгляді Парламенту та готується до другого читання. Закон України «Про проведення економічного експерименту щодо державної підтримки суднобудівної промисловості» припинив дію з початку 2023 року, однак навряд чи у нинішніх умовах здійснено аналіз результатів цього експерименту.

Слід також зазначити, що на жаль багато заходів та програм, задекларованих у документах, не підкріплені реальним фінансуванням. Відтак низка планів залишається фактично нереалізованими.

Порівняльний аналіз пріоритетних галузей України та інших визначених замовником держав наведено у Додатку 2 до цієї Аналітичної записки.

3. Перелік секторів, напрямів, галузей економіки України, які мають потенціал для найбільшого росту та впливу на ВВП в умовах жорсткої світової конкуренції.

Найперше слід зазначити, що в умовах повоєнного відновлення не обов'язково, що найбільше зростання та вплив на ВВП матимуть експортоорієнтовані галузі. Зовнішньоторговельний баланс (співвідношення експорту та імпорту) може бути значно покращено шляхом задоволення потреб внутрішнього ринку за рахунок виробництва українських товарів.

Вбачається, що у післявоєнний час пріоритет матиме, перш за все, відбудова зруйнованих або пошкоджених інфраструктурних об'єктів та зміцнення обороноздатності держави, у тому числі релокація окремих підприємств та створення нових з урахуванням досвіду воєнного часу. Відтак найбільш перспективними галузями економіки у повоєнний період мають стати *будівництво та воєнно-промисловий комплекс*. Ці ж галузі створюють значний мультиплікаційний ефект, адже спонукають до розвитку дотичних до них підприємств, і, як наслідок, впливають на зростання макроекономічних показників, зокрема ВВП. Очікується, що попит щодо відновлення зруйнованих інфраструктурних та соціальних об'єктів, а також житла достатньо тривалий час буде величезним. Природно, що нові будівельні проекти також стануть частиною післявоєнної відбудови, а отже – потребуватимуть *виробництва інструментів та техніки, будівельних та оздоблювальних матеріалів, розвитку скловиробництва,*

*виробництва асфальту, бетону тощо. До них варто додати такі не дуже витратні та інвестиційно привабливі сфери, які забезпечують задоволення та збільшення внутрішнього споживання, робочі місця, потенційну диверсифікацію структури експорту, як *деревообробка, легка промисловість, розвиток стартапів, медицина та фармацевтика, зелена енергетика.**

Національна безпека, а отже й підвищення обороноздатності, модернізація озброєння української армії, забезпечення її достатньою кількістю набоїв, мінометів, гранатометів, гаубиць, іншого артилерійського озброєння будуть актуальними ще довгий час після війни, не кажучи про виробництво складнішої військової техніки, як от танків, ПТУРСів, БМП, БТРів, засобів РЕБ, ракетного озброєння тощо. Розвиток обороноздатності держави, розробки інноваційних технологій військової сфери мають суттєве значення. Сектор цікавить багатьох інвесторів і вважається фахівцями дуже перспективним, до того ж у поствоєнні часи має значний експортний потенціал.

Водночас слід визнати, що емпіричні дослідження вказують на важливість розвитку зовнішньої торгівлі для збільшення обсягів ВВП⁶⁰, і експорту зокрема. Загалом експорт підвищує, а товарна структура експорту значно впливає на темпи зростання ВВП держави⁶¹. Отже, збільшення експорту може дати істотний результат і стати стратегією для майбутнього економічного зростання. На разі економіка України поступово пристосовується до функціонування в умовах воєнного стану, що відображається на показниках зовнішньої торгівлі.

Наразі товарообіг України почав відновлюватися, навіть продемонстрував у 2023 році невелике зростання у вартісному вимірі (на 4%), проте у фізичних обсягах зменшився на рівнозначну величину. Обсяг експорту скоротився на 14% до 19,4 млрд доларів США. Значне зростання негативного сальдо торгівлі товарами, до понад 11 млрд доларів США, відбулося, зокрема, через суттєвий дефіцит у торгівлі машинами, устаткуванням і транспортом, паливно-енергетичними товарами, продукцією хімічної промисловості, текстилем, текстильними виробами, взуттям та іншими товарами. Товарна структура експорту зазнала змін порівняно з першим півріччям 2022 року: в експорті, як і раніше, домінують продовольчі товари та сільськогосподарська сировина (частка такої продукції зросла до 60,6% від загального обсягу експорту). У свою чергу:

частка несільськогосподарської продукції в експорті відповідно зменшилася до 39,4%;

частка експорту металів та виробів із них скоротилася до майже 11% унаслідок скорочення виробництва металургійними підприємствами, а також через логістичні проблеми;

частка експорту мінеральних продуктів скоротилася до 5,1% (здебільшого через зменшення обсягів експорту залізної та титанової руд);

частка експорту машин, устаткування і транспорту (до 8,6%);

⁶⁰ Does Trade Cause Growth? URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.89.3.379>

⁶¹ What you export matter, Economic development as self-discovery. Volume 72, Issue 2, December 2003, Pages 603-633. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S030438780300124X?via%3Dihub>

частка експорту продукції хімічної промисловості (до 3,1%) та частка експорту паливно-енергетичних товарів (до 1,2%)⁶².

Для відновлення, а надто поліпшення експортних позицій слід мати на увазі, що основну частину українського експорту нині становлять сировинні товари, напівфабрикати чи продукти з незначним ступенем переробки. Перехід до продукції з вищою доданою вартістю здається правильним підходом. Виробництво експортної продукції з більшою, а бажано максимально можливою для певних товарних груп доданою вартістю, істотно збільшує дохід від експорту. Крім того, природно потребуватиме відновлення, розширення та розвиток транспортної інфраструктури, яка забезпечує експортне постачання.

Однак, уявляється нереалістичним одразу впровадити суперсучасні технології, оскільки їх впровадження є капіталомістким і потребуватиме достатньої кількості кваліфікованих кадрів. Натомість Україна може почати з нарощування експорту продуктів переробки, на які у неї точно може вистачити промислової потужності і фінансових ресурсів. Наприклад, замість того, щоб експортувати зернові культури – пшеницю, кукурудзу чи ріпак – слід серйозно розглядати постачання за кордон, наприклад, борошна чи крохмалю; збільшити відсоток екологічної та органічної продукції, експорту переробленої продукції *садівництва, скотарства, лісового господарства, аквакультури*. Це зміни, які реально впроваджувати поступово, навіть не чекаючи закінчення воєнних дій. Інновації в аграрному секторі мають забезпечувати глибоку переробку кукурудзи та інших сільськогосподарських культур, що дозволить проводити екстракцію біоетанолу та амінокислот, оновлення переліку культур задля підвищення продуктивності виробництва, збільшення глибини переробки тощо. Програма максимум має передбачати реалізацію більш технологічних та інноваційних проєктів з високою доданою вартістю.

Отже, навіть в умовах повномасштабного вторгнення, лідерство щодо експорту зберігають (і мають подальший експортний потенціал) *АПК та сектор ІТ*. Зокрема інформаційні технології не настільки капіталомісткі як матеріальне виробництво і в Україні їхній розвиток відбувається доволі успішно. Частка ІТ в експорті товарів та послуг у 2022 році збільшилась з 8% до 13% і становила майже половину (45%) всього експорту послуг. Для порівняння: у 2021 році цей показник сягав 37%. За 11 місяців 2022 року дохід від експорту ІТ-послуг навіть перевищив дохід від експорту металів – майже на 1 млрд доларів⁶³.

На початковому етапі відбудови для отримання відносно швидкого результату, доцільно приділити увагу секторам експорту, у яких українські виробники ще до війни займали стабільно високі позиції, проте через війну

⁶² Зовнішня торгівля України. 1 півріччя 2023 р. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku>

⁶³ ІТ стало єдиною сферою українського експорту, що зростала у 2022 році. URL: <https://forbes.ua/news/it-stalo-edinoyu-sferoyu-ukrainskogo-eksportu-yaka-zrostala-u-2022-rotsi-13012023-11072>

суттєво похитнулися. Йдеться, перш за все, про *металургію*. Через російську агресію держава не контролює два найбільших комбінати, а саме – ММК ім. Ілліча та «Азовсталь». У довоєнні часи ці промислові гіганти складали приблизно 40% від усього виробництва металу. Приблизно половина родовищ залізної руди зараз розташовані на непідконтрольних територіях або мають суттєві пошкодження внаслідок бойових дій. Крім того, ускладнена логістика, оскільки порти зараз здатні опрацювати лише деякі обсяги експорту сектору АПК, а залізничні потужності не здатні забезпечити належні рівні експорту.

Не дивлячись на це, українська металургія може мати позитивні перспективи надалі і як сектор зростання експортної виручки, і як сектор впливу на економіку загалом. Відновлення галузі після війни може створити значний попит на такі продукти, як довгомірний та плоский прокат.

Одним із перспективних проєктів для інвестицій може стати «*зелена сталь*». Україна має великі перспективи підтримки оголошеного державами-членами Європейського Союзу розвитку і подальшого переходу на виробництво сталі вуглецево-нейтрального типу. Інвестиції в інноваційні процеси виробництва, забезпечення належної інфраструктурної складової дозволять з часом повернутись до довоєнних показників експорту і навіть перевищити їх.

У цьому контексті знову варто звернути увагу на розвиток транспорту та збільшення обсягів перевезень, забезпечення сталих ланцюгів постачання та розвиток торгівлі, у тому числі міжнародної. Дослідники підкреслюють, що успіху досягають зокрема ті нації, які максимально використовують переваги свого розташування⁶⁴. Транзитний потенціал України не викликає у експертів сумніву, однак потребує значного відновлення та розбудови інфраструктури (яка, власне, вже почалася).

Варто також відзначити важливість *видобутку корисних копалин* як для важкої промисловості, так і місцевого значення для забезпечення сировиною будівельної галузі. Слід також звернути увагу, що у передвоєнний період українські гірничодобувні компанії зосереджувалися на родовищах високоякісної залізної руди. Проте у галузі, як і раніше, є невикористані запаси рідкоземельних матеріалів. Особливу цінність представляють родовища менш поширених металів і групи рідкоземельних елементів. Україна має чималі запаси металів, тому може стати провідним постачальником цієї сировини на світовий ринок. Державна служба геології та надр України повідомляє, що за кількістю покладів деяких металів Україна посідає перше місце у світі, геологічні поклади інших потребують подальшого вивчення, а їх розробка – залучення інвестицій⁶⁵.

«Україна володіє значними запасами кольорових і рідкоземельних металів, включно з унікальними родовищами берилію, цирконію, танталу, а також

⁶⁴ Десять правил успішних націй: з яких країн виростають економічні "зірки". URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/01/14/669958/>

⁶⁵ Держгеонадра: Попит на електрокари підняв питання запасів та видобутку кольорових металів в Україні: Кабінет Міністрів, офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhgeonadra-popit-na-elektrokari-pidnyav-pitannya-zapasis-ta-vidobutku-kolorovih-metaliv-v-ukrayini>

комплекс фосфорних рідкоземельних і рідкометальних руд», – повідомляє MiningWorld.

«Підтверджені запаси літію в Україні – найбільші у Європі. У країні також є реальна можливість вийти на світовий ринок з чистими і надчистими металами, такими як галій, індій, талій, свинець і олово... Україні потрібно використовувати свої мінеральні ресурси для нарощування ВВП та забезпечення конкурентних переваг на світових ринках. Для цього необхідні нові технології й великі інвестиції»⁶⁶.

Крім вже згаданих металів, Україна посідає перше місце у світі за підтвердженими запасами марганцю та друге місце за обсягом загальних запасів цієї сировини. Родовища нікелю (12 родовищ нікелю) містять 217,8 тис. тон балансових та 121,2 тис. тон позабалансових запасів. Балансові запаси кобальту враховуються по одинадцяти кобальт вміщуючих силікатно-нікелевих родовищах та становлять 9859 тон (позабалансові – 8020 тон). На сьогодні видобуток нікелево-нікелювмісної руди здійснюється для виготовлення феросплавів для потреб металургії. Окремого видобутку кобальту не здійснюється.

Україна входить до 10 країн-лідерів у світі за розвіданими запасами титану, на її частку припадає 7% світового видобутку. На сьогодні фахівцями оцінюється можливість переробляти до 50 тис. тон концентрату у титанову губку всередині держави з подальшою переробкою за кордоном⁶⁷. Відтак важливим уявляється залучення інвестицій для кінцевої переробки титанової губки у титан на наших теренах.

В умовах різкого зростання попиту на електрокари, міський транспорт на електротязі та гібридні автомобілі, для акумуляторів до яких потрібні кольорові метали, розробка їх родовищ, а також первинна, а у кращому випадку повна переробка, є одним зі шляхів як технологічного, так і економічного «стрибка» України у напрямі конкурентоздатності економіки. Попит на електрокари підняв питання наявності запасів та можливості видобутку літію, нікелю, кобальту та марганцю. Україна має значні запаси цих металів. Наявні кілька родовищ літію у Кіровоградській, Донецькій, Дніпропетровській та Житомирській областях, з яких Державним балансом запасів корисних копалин України обліковується три родовища руд літію. В Держгеонадрах вважають, що в Україні є достатньо високі перспективи створення власної мінерально-сировинної бази літію та перетворення з країни-імпортера в експортера літієвої продукції⁶⁸.

На сьогодні іноземні компанії досить активно проявляють інтерес до видобутку кольорових металів на території України. Серед зацікавлених сторін є Бразилія, Китай, Японія, Канада, США, Австрія та вітчизняні компанії з

⁶⁶ Джеймс Брук. Рідкоземельні метали та великі можливості України. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/litij-i-inshi-ridkozemelni-metali-vidobutok-v-ukrajini-wi-fi-v-intersiti-novini-ukrajini-50142693.html>

⁶⁷ Titanium : Ukraine Critical Minerals Portfolio, Ukrainian Geological Survey, Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine. URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/presentations/en/critical-minerals-portfolio.pdf>

⁶⁸ Сировина для електрокарів: якими запасами кольорових металів володіє Україна?: Державна служба геології та надр України. URL: <https://www.geo.gov.ua/sirovina-dlya-elektrokariv-yakimi-zapasami-kolorovix-metaliv-volodiye-ukraina/>

іноземними інвестиціями⁶⁹. Видобуток літію, кобальту, нікелю та марганцевих руд в Україні поки що недостатньо великий. Але варто зазначити, що на сьогодні Європа на 100% залежить від імпорتنих поставок ніобій-танталових руд та ще ряду інших рідкоземельних корисних копалин, тому країни ЄС шукають можливості реалізації проектів з пошуку та видобутку такої сировини в Україні.

До того ж, на Китай припадає 80% експорту рідкоземельних металів до США. Відтак Україна могла б отримати конкурентну перевагу, частково замістивши поставки стратегічної сировини з Китаю, адже рідкоземельні метали необхідні для виробництва різних товарів, від смартфонів до винищувачів, а домінування КНР на цьому ринку непокоїть імпортерів, у тому числі на тлі конфлікту з Тайванем.

Через необхідність фінансового та кредитного забезпечення згаданих галузей і з метою їх стабільної роботи, вбачається за доцільне розвивати *фінансову сферу та страхування ризиків*, пов'язаних з війною та її наслідками, а також інших інвестиційних ризиків.

Сферою, яка здатна принести додаткові валютні надходження без суттєвих державних вливань, є *туризм та супутні галузі*. Україна у сучасних реаліях є, мабуть, найбільш впізнаваним брендом у світі, що зумовить інтерес до її відвідин після зникнення ризику для життя та здоров'я.

Висновки. Дослідження пріоритетних галузей різних держав доводить, що на теперішній час багато із них намагається визначити єдині стратегічні пріоритети. Державна підтримка здійснюється не на рівні галузі, а за певними напрямками, пов'язаними з розвитком високих технологій та їх впровадженням. На жаль, в Україні поки що немає стратегічного бачення розвитку держави, у тому числі економічного, з урахуванням реалій сьогодення. В умовах стабільного дефіциту державних фінансових ресурсів, на нашу думку, варто сконцентрувати державну допомогу на достатньо вузьких напрямках та проектах.

Визначення пріоритетних галузей економіки після закінчення дії воєнного стану має відбуватися на базі оцінок фактичного обсягу руйнувань, з урахуванням факту, наскільки пошкоджено чи знищено або чи зазнали вимушеної трансформації довоєнні логістичні ланцюжки. Слід також враховувати наявний експортний потенціал окремих підприємств, необхідність підвищення внутрішнього попиту на промислову продукцію та окремі види послуг (банківських, страхових, технічних та технологічних).

Внаслідок воєнних дій, вочевидь, відбудуться значні переміщення населення різних регіонів, поглиблення демографічної кризи і, як наслідок, – нестача працівників потрібних спеціальностей та кваліфікації. Відтак, вбачається логічним для визначення пріоритетних галузей економіки, відновлення та розвитку яких потребуватимуть в державі, відштовхуватися від реального стану економіки з урахування викликів післявоєнного стану та прагнення України до повноцінного

⁶⁹ Держгеонадра: Попит на електрокари підняв питання запасів та видобутку кольорових металів в Україні: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhgeonadra-popit-na-elektrokari-pidnyav-pitannya-zapasiv-ta-vidobutku-kolorovih-metaliv-v-ukrayini>

членства у ЄС. При цьому, вважаємо, має домінувати комплексний та прагматичний підхід, оскільки відновлення, а надто подальший розвиток окремих галузей, скоріше за все, відбуватиметься під тиском нестачі коштів на ці цілі. Крім того, гостро постане необхідність виконання соціальних функцій державою.

На цьому тлі нам видається необхідним зосередження державної підтримки на галузях, які не потребують значних довгострокових капіталовкладень. Кошти Державного бюджету, перш за все, мають спрямовуватися у відбудову та розвиток інфраструктури, створення комфортних умов у соціальній сфері, відновлення трудового ресурсу держави. Натомість для розвитку капітало- та часозатратних галузей доцільно вибудовувати умови для залучення інвестицій та розширення міжнародного співробітництва.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*